

Dialect als propaganda

Op zoek in de digitale 'krantenbank' van de Koninklijke Bibliotheek naar oude Tilburgse dialectteksten, stuitte ik op een artikel in de *Nieuwe Tilburgsche Courant (NTC)* van 29 maart 1902. Een 'bericht' dat blijkbaar een op dat moment actuele staking tot onderwerp heeft. Gedrukte dialectteksten in kranten zijn in die tijd nog uiterst zeldzaam. In dit geval betreft het een verkapt nieuwsbericht, maar bovendien heeft de tekst ook een propagandistische strekking. Propaganda namelijk van een werkgever, gericht tegen de activiteiten van de toen nog jonge vakbond.

De tekst heeft als titel 'Afgeluisterd gesprek tusschen twee werklieden', 'afgeluisterd', in de zin van 'toevallig gehoord'. Het is een dialoog tussen de arbeiders Jan en Hein, van wie de eerste zo dom was geweest zich bij een socialistische vakvereniging aan te sluiten, en nu nog dommer is door deel te nemen aan een staking uit solidariteit. En dat nog wel bij een werkgever die in Tilburg bekend staat als een van de beste: Kessels. Bedoeld wordt de fabriek van Mathijs Kessels, een internationaal vermaarde fabrikant van muziekinstrumenten.

Blijkbaar was het de bedoeling van de onbekende auteur (of auteurs) de stakende werklieden in hun eigen taal aan te spreken, en zo bij te dragen aan het breken van de staking. Het zal daarbij niet verwonderen dat het taalgebruik regelmatig duidelijk maakt dat hier geen rasechte dialectsprekers aan het woord zijn. Woorden als 'spijt', 'waarbij', 'anderen', 'krijgt' zijn duidelijk niet gedialectiseerd. Een werkwoordsvervoeging als *hift* (in plaats van *hee*) lijkt in het Tilburgs hoogst onwaarschijnlijk. Woordkeuze als 'op last van', 'met recht', 'verkiezen' zijn niet alleen geen dialect, maar zijn ook moeilijk voorstelbaar als onderdeel van het vocabulaire van dialectsprekers.

De staking is al enige tijd aan de gang als Hein en Jan elkaar ontmoeten, en Jan heeft spijt gekregen door een gebrek aan inkomsten.

Jan. *Joa ik ben óók bij de stoakers Hein [,] en ik heb er veul schoai bij hurre en spijt ook.*

Hein. *Wel dan gong 'k er van aaf, mar hoe kom de doar zoo aan ? dè hak nie van jou gedocht [:] ge bent aaltie inne flinke vent gewist die et land haj an iets wè nie recht is.*

Jan. *Jè, dè's zoo gekommen, ge wit dè k toen ik bij Kessels kwaam niks kon van dè wèrk en zoo zèn er veul gekommen. Ik waar blij dèt ie me oannam. Ik kreeg doalik al meer loon dan ik docht [:] 6 gulden in de week want ik begon as leerling en nou verdiende ik al negen gulden en zè er nog gèn [gin] joar. In dissen téd hebben die vremde werklui net zo lang oan mennen kop gesaauwelt*

om bij dijen [diejen] bond te goan dèk me heb loaten overhoalen en nou et oan de gang is zullen die vremde hanneke er uit trekken en wij as Tilburgers zitten er mee gebakken.

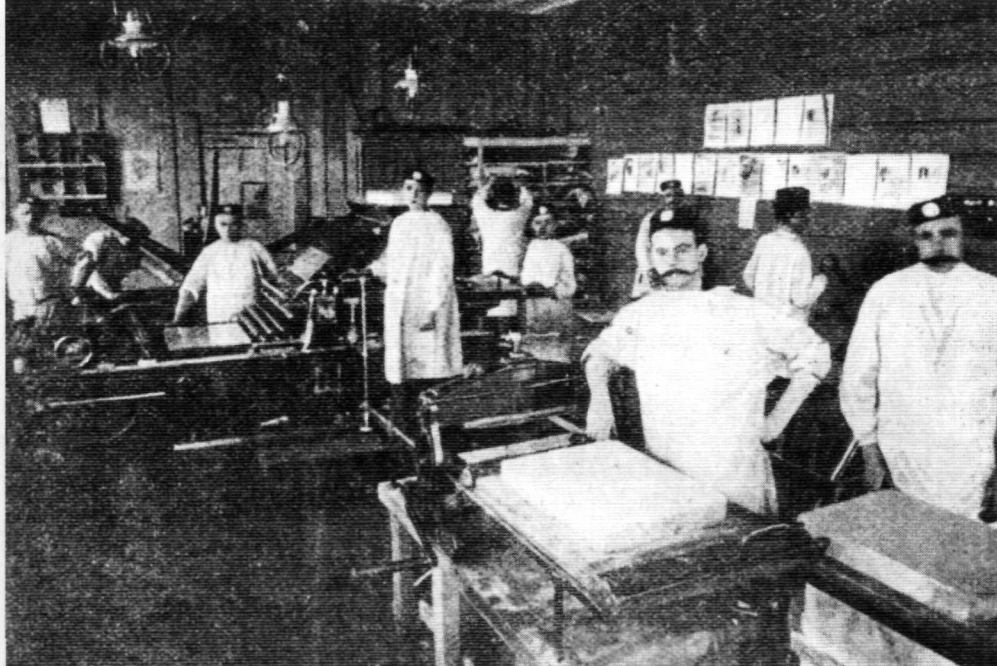
Hein. *Zeg bruur dan hèdde een groote stomigheid begoan hurre, want ik heur altij vertellen dè Kessels zen werklui goed betoalt. As gij nou al aacht of negen gulden in de week kunt verdienen [,] hoeveel verdient dan wel eenen die zen vak verstoat.*

Jan. *Er zèn er die wel in weekgeld verdienen van 15 gulden en meer. Behalve de leerjongens verdient de minste werkmán 9 gulden. (...)*

Wat Jan precies bedoelde met "vremde hanneke" was me hier aanvankelijk niet duidelijk, maar uit journalistieke berichten uit dezelfde krant blijkt dat het om arbeiders uit het buitenland kan gaan. Kessels had grote behoefte

Matthieu Kessels (Heerlen 1858-Tilburg 1932) vestigde in 1886 een muziekinstrumentenfabriek in Tilburg. Het bedrijf floreerde en breidde zich gestaag uit. In 1898 opende Kessels aan de latere Industriestraat het pand zoals afgebeeld. Foto: archief auteur.

De muziekinstrumentenfabriek van Kessels was zeer modern en veelzijdig. Op de afbeelding ziet u werklui in een steendrukkerij voor bladmuziek. Foto: archief auteur.

aan instrumentmakers die zowel vakkundig waren als het instrument bespeelden, en betrok daarom vaak personeel uit Zuid-Duitsland en Zwitserland. Uit het vervolg blijkt dat de kwestie het ontslag betreft van slechts twee werklieden.

Hein. (...) *Mar ge hèt me nog nie gezeed wurrum gullie stoakt.*

Jan. *Wel dè zak oe zeggen. Langen tèt gelejen zen er 2 werklui waarbij eene kwoajongen gezeed dè ze aander werk moesten zien te krègen omdè Kessels gin werk mir veur hullie haj. Die twee hebben velejen Zoaterdag gedoan gekregen [ontslag gekregen] en omdè die twee bè den bond zèn willen de anderen Kessels dwingen die twee in 't werk te houwen en toen dè nie kon hebben wij op last van et bestuur motten stoaken. (...)*

Solidariteit komt echter niet ter sprake, wel de stakingskas.

Hein. (...) *betoalt het bestuur van diejen bond ieder nou zèn volle weekgeld uit?*

Jan. *Ben de gek. Ik denk dè elke persoon per week krijgt op zen hochst vier of vijf gulden, de getrouwde eene gulden veur de vrouw en veur elk keind 50 centen. (...)*

Maar er is nog iets.

Hein. (...) *Mar mot de doar na niks vur doen?*

Jan. *Nou dè kunde denken we motten bekaant dag en naacht op post stoan bij het fabriek om de aandere werklui [,] onze kameroads die niet stoaken [,] het lèven zuur te moaken deur die achternoa te loopen en uit te jouwen.*

Daarmee blijkt de anonieme schrijver te verwijzen naar de onrust die enige dagen eerder was begonnen, en waarbij – afgaand op de achternaam – een van de “vremde hanneke” betrokken was. De NTC berichtte op 27 maart 1902:

“De werkstaking op de instrumenten-fabriek van den heer Kessels.

Hadden zich de stakers tot nog toe rustig gehouden, gisterenavond is men begonnen eenigen der niet-stakenden het lastig te maken. Onder geschreeuw, gehuil, schelden en schimpen werden enkelen door de stakende troepen, waarbij zich consoorten aansloten, thuis gebracht. Hedenmorgen te 5 uur reeds moest het de arbeider Kretschmar misgelden, die belet werd zijn weg te volgen en hij onder gehuil en gejoel, vergezeld met

hevige steenworpen, terug moest keeren. Van dit laatste feit is dan ook door de politie proces-verbaal opgemaakt. Genoemde Kretschmar is later onder politie-geleide naar de fabriek kunnen gaan, achtervolgd door de huilende en schreeuwende stakers. Hedenmiddag herhaalden zich dezelfde tooneelen wederom met andere arbeiders.”

Het ‘afgeluisterd gesprek’ eindigt met de conclusie en de goede raad van Hein.

Hein. (...) *Witte wè ge doet Jan schei er aaf dan bende weer vrij man, gooi dè sloavenjuk van oewen nek aaf dan lèefde ten minste wir in vree mee oe zelvvers en ge doet oew werk mee plasier, nou ik wens oe het beste heur ik goa noar moeder de vrouw, dag Jan.*

Blijkbaar hebben de opstellers van de dialoog de publicatie een effectieve zet bevonden, want op 5 april komt er in dezelfde krant een vervolg, nu getiteld ‘Gesprek tusschen twee Fabrieks arbeiders Piet en Sjef’. Piet en Sjef hebben het eerste stuk gelezen en vinden dat Hein groot gelijk heeft. Mogelijk is deze tekst opgesteld door een andere auteur, want de weergave van het Tilburgs is beduidend minder goed verzorgd. De inhoud is nu meer gericht op de ideologie van de vakbond dan op de staking zelf.

Piet. *Jao Sjef! ik ben wel werkmán, maor, al zekket zelf, ik heb Goddank neg al een goei begrip en snap gaauw waarom het te doen is en nou zak oe is wat zeggen en dat meugde gerust vort vertellen, dat “het doel van al hun streven” zoo as ze zingen en hun “idiaol” niks aonders is as de boel in de war te schoppen. De baozen van de sociaolen willen in het land en overal waor zè tusschen kruipen de boel onderste boven gooien zooveul as revelusie maaken en daorveur hemme ze ons werkluí noodig en as het lukt dan pakken die sociaole baozen de biste baontjes en*

da’s hunne “zegepraol”, en dan zit de werkmán die het veur hullie heet uitgezocht, met verbrande vingers te kijken omdat die de gloeiende asch veur hullie hebben uitgedraogen.

Welnu, de revolutie is in Tilburg niet uitgebroken. Op 19 april bericht de *NTC*:

“Men schrijft ons: Het troepje der stakenden begint zeer te smelten. Tot heden zijn 11 der stakers wederom door den heer Kessels tot het werk toegelaten terwijl er 7 reeds naar hun Heimat vertrokken zijn, daar zij van f 5, 6, of 7 gulden per week niet kunnen leven, waar ze voorheen f 12, à f 15, verdienden. De meesten der stakers zijn reeds bij den heer Kessels om terugkeer komen vragen, verscheidenen reeds herhaaldelijk en allen verklaren onomwonden dat ze ten zeerste misleid zijn door valsche en verkeerde voorspiegelingen, bedreigingen enz. van de zijde der heethoofden en van een drietal meesterknechts welke laatsten allen ontslagen zijn.” De komende week, zo eindigt het bericht, kan een tiental stakers weer bij Kessels aan de slag. Op één voorwaarde: “Zij worden echter alleen aangenomen bij de verzekering niet meer tot den Bond te behooren of zich nooit daarbij te zullen aansluiten.”